

РЕЦЕНЗІЇ

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2026.48.11>

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

ТУРИЗМ В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОГО ДИСКУРСУ. РЕЦЕНЗІЯ НА КНИГУ РОСТИСЛАВА ДРАПУШКА ТА ПАВЛА ГОРІНОВА «ТУРИЗМ У ВИМІРІ СВОБОДИ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ» (КИЇВ: ВИДАВНИЧИЙ ЦЕНТР «АКАДЕМІЯ», 2025. – 240 С.)¹

Сучасний етап розвитку України, яка проходить крізь горнило важких випробувань та викликів, що є наслідками війни РФ проти нашої країни, вимагає від наукової спільноти не лише фіксації поточного стану речей, але й глибокого прогностичного аналізу, пошуку нових рецептів та стратегій відновлення після нашої перемоги. У цьому контексті вихід у світ монографії Ростислава Драпушка та Павла Горінова «Туризм у вимірі свободи: філософсько-правове дослідження» є подією важливою та своєчасною. Як людина, яка присвятила своє професійне життя дослідженню та педагогіці туризму, а також практичному розвитку індустрії гостинності, я з великою зацікавленістю ознайомився з цією працею, яка пропонує фундаментально новий погляд на феномен подорожей. Спершу висловлю загальну оцінку: книжка є актуальною та відзначається концептуальною новизною.

Угорський філософ та історик науки Імре Лакатос свого часу дотепно зауважив, що філософія науки без історії науки є пустою, а історія науки без філософії науки є сліпою. Якщо аналогічний стиль дискурсу застосувати до сфери туризму, то можна сказати, що філософія туризму без права та правового наповнення є спекулятивною, а правничий аналіз туристичної галузі без філософської рефлексії потерпить на утилітаризм та емпіризм. Автори творчо поєднують здобутки філософії та правничого аналізу туризму. Тому автори монографії обрали нетривіальний ракурс дослідження. Відходячи від традиційного сприйняття туризму виключно як галузі економіки чи сфери послуг, вони піднімають планку аналізу до філософсько-правового рівня, і розглядаючи туризм як екзистенційну потребу людини у свободі, русі та пізнанні світу та себе у світі у рамках нових географічних локацій та культурних традицій. У передмові слушно зазначено, що в умовах війни, коли повсякденність для багатьох українців звужилася до бомбосховищ та окопів, сама можливість подорожі – навіть у думках чи пам'яті – набуває терапевтичного значення. Ця теза пронизує всю роботу, перетворюючи її з суто наукового тексту на своєрідний гуманістичний маніфест – дороговказ – відновлення нації. Водночас автори не оминають і проблемні (негативні) наслідки туризму: тут і навантаження на культурну інфраструктуру та загроза пам'яткам культури від великої кількості відвідувачів, зростання цін на продукти харчування та житло для місцевого населення, перевантаження комунальних й муніципальних служб, погіршення криміногенної ситуації, безпекові та екологічні проблеми.

Вважаю, що логічно оцінити й обговорити структурні виміри книжки. Робота складається з чотирьох логічно пов'язаних розділів, кожен з яких розкриває окремий аспект проблематики, що досліджується. У першому розділі «Феномен туризму в сучасному філософському дискурсі» автори здійснюють ґрунтовну ревізію понятійного апарату. Імпонує те, що дослідники не обмежуються дефініціями суто зі сфери менеджменту чи економіки туризму, а залучають феноменологічний, герменевтичний та екзистенційний підходи. Визначення родових ознак туризму (зміна середовища, набуття вражень, культурний обмін тощо) дозволяє глибше зрозуміти його природу. Особливої уваги заслуговує аналіз туризму в контексті політичних режимів. Автори переконливо доводять, що в авторитарних суспільствах (на прикладі СРСР) туризм деградує до інструменту пропаганди та контролю, тоді як у демократичних – стає 2 простором

¹ Драпушко Р., Горінов П. Туризм у вимірі свободи: філософсько-правове дослідження : монографія. Київ : ВЦ «Академія», 2025. 240 с. ISBN 978-966-580-791-9

свободи та публічної дипломатії. Це порівняння є вкрай важливим для розуміння того, яку модель туризму ми маємо будувати в повоєнній Україні – модель, орієнтовану на людину, її гідність та права.

Другий розділ «Туризм як провідний сектор економіки: світ та Україна» демонструє високу компетентність авторів у роботі зі статистичними даними та аналітикою. Наведені цифри вказують: внесок туризму у світовий ВВП у 2023 році склав 9,9 трлн дол. США, а прогнози на 2034 рік сягають 16 трлн дол. Автори детально розглядають вплив пандемії COVID-19 та повномасштабної агресії РФ проти України на галузь туризму. Наведені дані про руйнування понад 1800 об'єктів культури та 169 туристичних об'єктів внаслідок російської агресії є болючим, але необхідним документуванням злочинів Росії проти нашої історичної спадщини.

Особливо цінним для фахівців є аналіз позицій України в рейтингу Індексу розвитку подорожей і туризму (Travel and Tourism Development Index, TTDI). Автори чесно вказують на проблемні місця туристської галузі в Україні: низьку конкурентоспроможність, проблеми з інфраструктурою та безпекою. Однак, цей критичний погляд не є песимістичним; він слугує точкою відліку для розробки стратегій зростання.

У третьому розділі «Туристична діяльність як об'єкт державної політики» здійснено компетентний порівняльно-правовий аналіз. Автори розглядають чотири моделі державного регулювання туризму: американську, європейську, бюджетоутворювальну та змішану. Для України, яка перебуває на шляху євроінтеграції, критично важливим є вивчення європейського досвіду, де туризмом опікуються спеціалізовані підрозділи в структурі багатопрофільних міністерств.

Автори слушно акцентують на необхідності оновлення законодавчої бази. З їхньої пропозиції щодо прийняття Закону України «Про сільський туризм» та завершення реформи категоризації готелів є абсолютно виправданою. Як президент Асоціації навчальних закладів України туристського і готельного профілю, я повністю поділяю думку про те, що фрагментарність законодавства гальмує розвиток галузі та ускладнює підготовку кадрів, які б відповідали міжнародним стандартам. Продовжуючи цю думку, завважу, що особливо важливим вважаю наголос на необхідності модернізації освітніх програм, зміцнення практичної складової навчання, розбудови партнерств між закладами вищої освіти, бізнесом і органами державної влади. Монографія органічно поєднує аналіз економічних показників із баченням людського капіталу як ключового ресурсу галузі.

Значною перевагою роботи є ґрунтовний порівняльний аналіз туристичного законодавства та стратегічних документів низки європейських держав (Франція, Італія, Іспанія, Хорватія та ін.), включно з програмами «Destination France», національними стратегіями розвитку туризму до 2030 р., законодавством у сфері захисту культурної спадщини, природоохоронними нормами. Таке зіставлення дозволяє авторам окреслити модельні підходи до формування державної політики у сфері туризму, релевантні для України, за допомогою досвіду ЄС, зокрема ключовому документу Єврокомісії у цій сфері «Перехідний туристичний напрямок» (Tourism transition pathway). Окремо слід відзначити думки, що присвячені стандартизації та якості туристичних послуг. Автори систематизують міжнародні стандарти ISO у сфері туризму, гостинності, пляжної інфраструктури, сервісу, а також національні галузеві стандарти. Така систематизація є вкрай важливою у контексті європейської інтеграції, адже саме стандарти якості й безпеки туристичних послуг стають ключовим інструментом підвищення конкурентоспроможності дестинацій. Варто підтримати запропоновані в монографії рекомендації щодо оновлення та гармонізації української системи стандартів з урахуванням нових вимог сталого розвитку, інклюзивності, цифрової трансформації та безпеки.

Четвертий розділ «Стратегічні орієнтири розвитку українського туризму» є найбільш прикладним (прагматично зорієнтованим) і не побоюся цього дещо патетичного терміну - візіонерським. Автори не просто констатують проблеми, а пропонують конкретні шляхи їх вирішення, спираючись на успішні кейси післявоєнного відновлення Хорватії, Кіпру та Грузії, де туризм відіграв важливу роль.

Надзвичайно перспективною є ідея кластеризації туристичної діяльності. Опис досвіду створення «Першого туристичного кластеру Закарпаття» та формування «крафтових кошків» (Мукачівського, Перечинського тощо) є чудовим прикладом того, як теорія втілюється

в практику. Це саме ті інноваційні підходи, які ми маємо досліджувати, описувати концептуальною мовою науки, узагальнювати та пропонувати як основу для управлінських рішень для держави, а також викладати студентам. Також варто відзначити увагу авторів до музейного туризму та скансенів («живих музеїв») як інструменту збереження національної пам'яті.

Тепер логічно перейти до оцінки наукового та практичного значення книжки. Монографія «Туризм у вимірі свободи» має беззаперечну наукову цінність. Авторам вдалося поєднати філософську глибину з юридичною точністю та економічним прагматизмом. Запровадження ними дискурсу про туризм як «екзистенцію свободи» збагачує вітчизняну туризмологію новими концепціями.

З педагогічної точки зору, ця книга може також слугувати як навчальний посібник високого рівня. Вона може бути використана при викладанні дисциплін «Філософія туризму», «Туристичне право», «Державне регулювання туристичної діяльності», «Організація туризму». Матеріал викладено доступно, логічно, з використанням великої кількості схем, таблиць та статистичних даних (наприклад, рис. 1.1, табл. 2.1, рис. 2.5), що значно полегшує сприйняття інформації читачами, будь вони науковцями чи студентами.

Особливо хочу відзначити спрямованість праці на патріотичне виховання. Автори розглядають туризм як інструмент національної самоідентифікації та засіб дипломатії, що здатний доносити правду про Україну світові. Теза про те, що кожен іноземний турист в Україні – це інвестиція в нашу безпеку та економіку, є стратегічно вірною.

Відзначу таку солідну джерельну базу дослідження - автори використовують найкращі напрацювання українських та зарубіжних вчених, аналізують великий обсяг емпіричної інформації (статистики туризму, нормативної бази туризму тощо).

Як і будь-яке ґрунтовне та новаторське дослідження, ця монографія спонукає до дискусії.

По-перше, розглядаючи питання післявоєнного відновлення, хотілося б бачити більше уваги до проблеми нестачі кваліфікованих кадрів. Війна призвела до значного відтоку фахівців за кордон, і питання повернення та підготовки нових професіоналів стоятиме надзвичайно гостро. Хоча автори згадують про необхідність освіти, цей аспект заслуговує на окремий підрозділ, особливо в контексті прикладів успішної співпраці закладів освіти з бізнесом (тут до певної міри моделлю може слугувати Київський університет туризму економіки та права).

По-друге, у розділі про державну політику варто було б детальніше зупинитися на механізмах залучення грантових коштів ЄС для розвитку туристичних проєктів у громадах, адже фінансові ресурси держави у післявоєнний період буде обмеженим.

По-третє, описуючи цифровізацію галузі, автори могли б приділити більше уваги використанню штучного інтелекту та VR/AR (віртуально реальність / змінена реальність) технологій у промоції дестинацій, оскільки використання таких технологій стає світовим трендом. Книжка стимулює читачів-дослідників до розмислів про подальші кроки з вивчення феномену туризму. Вочевидь, постає завдання глибшого залучення інструментарію соціологічних і маркетингових досліджень (опитування туристів, операторів, територіальних громад) для конкретизації моделей розвитку туризму в Україні з точки зору учасників галузі; туризм такою має потенціал слугувати інструментом посилення соціальної згуртованості, стимулювання регіонального розвитку, формування глобального бренду України (саме над останньою тематикою працює автор цієї рецензії). Важливою також є подальша розробка і вдосконалення механізмів інтеграції європейських стандартів у практику українських підприємств туризму та гостинності.

Втім, зазначені побажання та думки жодним чином не підважують високої наукової цінності рецензованої праці, а лише окреслюють перспективи для подальших досліджень.

Монографія Ростислава Драпушка та Павла Горінова «Туризм у вимірі свободи: філософсько-правове дослідження» є завершеною, оригінальною та глибоко науковою працею. Книжка відповідає всім формальним та змістовним вимогам, що висуваються до такого роду видань, і робить вагомий внесок у розвиток вітчизняної науки про туризм. Книга беззаперечно стане настільною для науковців, викладачів, студентів та 7 аспірантів профільних спеціальностей. Вона також буде корисною для державних службовців, керівників територіальних громад

та представників туристичного бізнесу, які шукають ефективні стратегії розвитку в умовах невизначеності та суспільства ризику – тенденцій, які були драматично посилені російською агресією проти України. Запропонована авторами парадигма осмислення туризму як вияву свободи та гідності є тим ідейним та етичним фундаментом, на якому ми маємо розбудовувати українську індустрію гостинності. Вважаю, що монографія заслуговує на найвищу оцінку та здобуде широке використання в освітньому та науково-дослідницькому процесах.

Рецензент

Кандидат філософських наук, доктор педагогічних наук, професор,
Заслужений працівник культури України, ректор Київського університету
туризму, економіки і права,
президент Асоціації навчальних закладів України туристського і готельного профілю

В. К. ФЕДОРЧЕНКО